

Beste Vrienden,

De jaarlijkse terugblik in onze wintervriendenbrief heb ik meestal afgesloten met een wens voor een gezond en uitdagend nieuwjaar. Vooral het eerste deel van deze wens heeft dit jaar wel een heel bijzondere lading gekregen. Enkele trouwe Vrienden zijn ons helaas overleden in dit bizarre jaar. Een verlies dat in de meeste gevallen niet of slechts beperkt kon worden gedeeld met anderen. Wij wensen de families veel sterkte met het invullen van de leegten die hun dierbaren hebben achter gelaten.

Ondanks het feit dat de bizarre tijd voorlopig nog niet achter ons ligt, wil ik toch de feiten van het Museum en meer in het bijzonder van onze Stichting voor het kalenderjaar 2020 op een rijtje zetten.

In het Museum was begin van het jaar een tentoonstelling te zien met werken van Dorus van Oorschot. Deze tentoonstelling was ingericht met schilderijen en tekeningen die de Stichting Atelier van Oorschot in november 2019 schonk aan het Museum c.q. de gemeente Meierijstad na een periode van langdurige bruikleen (\pm 120 werken). En toen kwam "de intelligente lock-down": musea dicht dus ook het Museum Jan Heestershuis! Voorafgaand aan deze sluiting sprak Renée Steenbergen, kunsthistorica, op 10 februari in het Napoleonskerkje over mecenenaten en het verzamelen van kunst. Aan de hand van vele foto's van interieurs van kunstverzamelaars belichtte zij allerlei facetten zoals drijfveer, focus en budget. Deze lezing betekende het einde van het lezingenjaar 2020 en daarmee werd een reeks van 64 lezingen sinds 2002 abrupt afgebroken.

Na versoepeling van de lock-down is gedurende de zomermaanden de aquarellen-tentoonstelling "Kleur & Water" te zien geweest. "Voorvechter" van deze tentoonstelling en gezien de bezoekersaantallen met succes, was de vrijwilliger en regelmatig internationaal exposerende Rein van Uden. Op de tentoonstelling waren aquarellen te zien van Ingrid Dingjan, Gerard Hendriks, Carla de Korte, Jan Min, Mineke Reinders, Hannie Rieuwaerts en uiteraard van Rein van Uden.

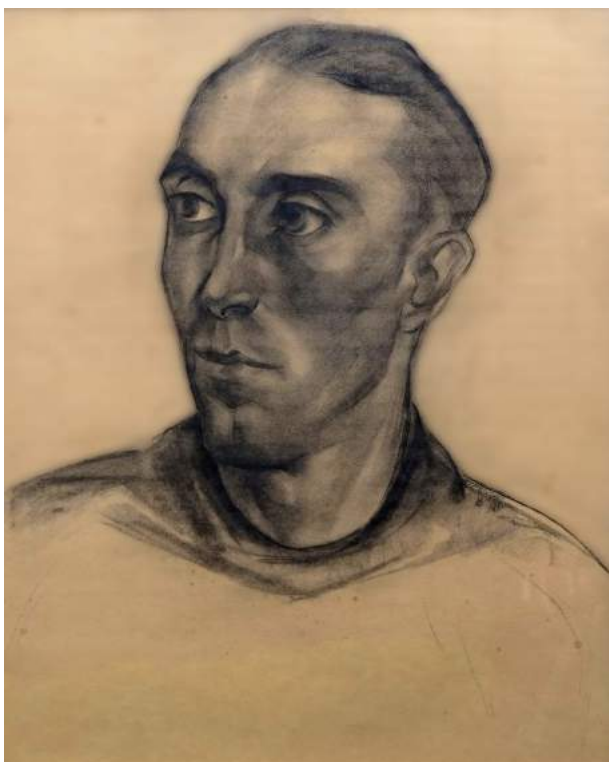
Daarna volgde een "lock-down", deze keer geïnitieerd door het Museum met het oog op de vervanging van de verlichting in het Museum. Vervanging was nodig omdat de oude verlichting niet meer voldeed aan de nieuwste inzichten en kennis op dit gebied. De laatste decennia is er onder andere door technische ontwikkelingen op het gebied van spectrometrie veel aandacht voor verkleuring van olieverfpigmenten veroorzaakt door de factoren tijd en licht.

Het siert de conservator van het Museum, Marike de Kroon, dat de gemeente Meierijstad voor vervanging van de verlichting budget ter beschikking heeft gesteld. In de maand oktober is de vervanging gerealiseerd. Nu worden de kunstwerken uit de verzameling van Jan Geerts, in de tentoonstelling "Brabant met Verve" uitvoerig besproken in onze vorige Vriendenbrief, op een illustere manier belicht waardoor recht wordt gedaan aan deze werken. Terwijl ik dit stukje aan het schrijven ben, heeft onze Ministerpresident zojuist een nieuwe lock-down afgekondigd die ook het Jan Heestershuis treft; helaas!

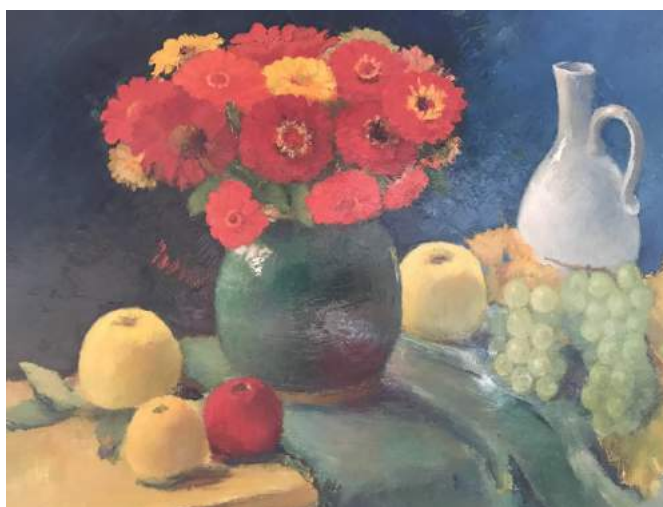
De Stichting heeft echter ook positief nieuws te brengen over dit jaar. Na enkele aankopen in 2019 waaraan we eerder in de Vriendenbrief aandacht besteedden, heeft de Stichting in 2020 het eigen bezit weten uit te breiden met 5 olieverfschilderijen, 5 etsen en 1 tekening, deels door middel van schenkingen en deels door aankopen bij een particulier en op de veiling. De schenkingen betroffen 2 olieverven van Jan Heesters en 1 tekening van Henriëtte Pessers respectievelijk geschonken door de familie Bouwman en door Martine Benschop, dochter van Henriëtte Pessers. Onderstaand zijn deze 3 aanwinsten afgebeeld, de overige aanwinsten zullen wij laten zien in een van de volgende Vriendenbrieven. Tot zover deze terugblik.

Rest mij om u, Vrienden en vrijwilligers, mede namens Anne-Marie Cornelissen, Jan Geerts, en Yvonne van Abeelen heel goede feestdagen en bovenal een gezond 2021 te wensen.

Paul van den Acker, voorzitter

Henriëtte Pessers, 'Portret van een man'

Jan Heesters, 'Stilleven met bloemen, fruit en aardewerk'

Jan Heesters, 'Gesprek bij de moskee'

Van Neo-impressionisme tot Luminisme: 1884 -1920

Op de achtste en laatste tentoonstelling van de impressionisten in Parijs in 1886 veroorzaakte één schilderij veel ophef en schandaal. Het betrof het supergrote werk 'Zomerse zondag op het eiland La grande Jatte' van de toen nog nauwelijks bekende Georges Seurat. De hierop toegepaste stip-peltechniek, gebaseerd op wetenschappelijke kleurtheorieën, wakte bij de bezoekers en kunstcritici zowel afschuw als bewondering op. Het Pointillisme was geboren. Een half jaar later haalde de Cercle des Vingt (XX), een groep progressieve, voornamelijk Belgische schilders, het werk naar Brussel. Ook hier sloeg het in als een bom. Diverse schilders zouden daarna in de trant van Seurat gaan werken. Deze nieuwe stroming, tot Neo-impressionisme gedoopt, zou later overgaan in het zogenaamde Luminisme met veel grovere toetsen.

Neo-impressionisme

Feitelijk had de eerste presentatie van neo-impressionistische kunst al in 1884 plaatsgevonden toen Seurat zijn werk 'Een badplaats, Asnières' (1883-1884, 2 bij 3 meter) presenteerde op de eerste Salon des Indépendants in Parijs. De meest vooraanstaande 'onafhankelijken', niet toegelaten tot de officiële Salon, waren Seurat, Signac, Redon en Guillaumin. Kunstcriticus Felix Fénéon was een van de weinigen die de betekenis van de gloednieuwe aanpak van Seurat onderkende,- hij was het die de term Neo-impressionisme muntte. Ook Paul Signac zou gaan pointileren.

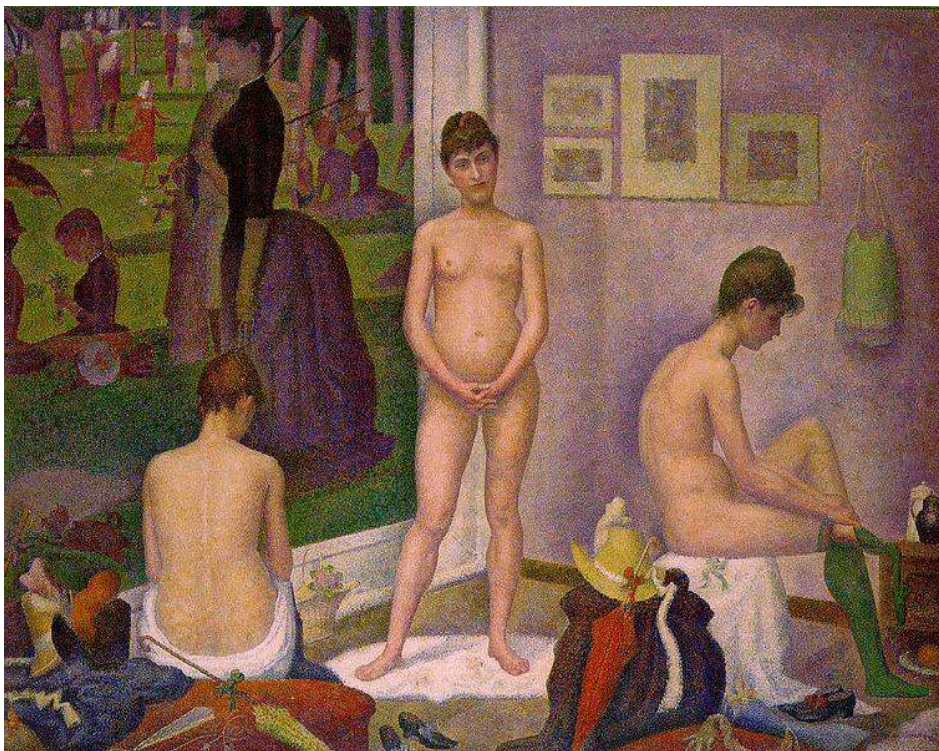
Net zoals eerder bij de introductie van het impressionisme kwam er vooral veel verzet. Het bezwaar destijds dat de impressionisten slechts schetsen afleverden in plaats van voltooide schilderijen, kon men nu echter zeker niet maken: de stippeltechniek met ongemengde kleuren die op het netvlies van de kijker samenvloeiden, was een inspannende en tijdrovende manier van schilderen. Gemakzucht of nonchalance kon men de neo-impressionisten in ieder geval niet verwijten.

Georges Seurat

De grondlegger van het Neo-impressionisme, Georges Seurat, had maar kort te leven. Hij werd in 1859 in Parijs geboren en stierf al in 1891 in zijn ouderlijk huis, ruim 31 jaar oud. Zijn oeuvre is daarom klein gebleven. In zijn atelier schilderde hij zes zeer grote werken met daarop diverse figuren, op locatie ruim vijftientig kleine werken, veelal verstilde, melancholieke zee- en havengezichten zonder mensen. Zijn pointillistische doeken stralen een nieuw soort schoonheid uit.

Grootcollectioneur Helene Kröller-Müller komt de eer toe dat er uit dat kleine oeuvre vijf werken naar Nederland zijn gekomen, waaronder het grote schilderij 'Le Chahut' (170x140 cm, 1889-1890) met daarop cancan-danseressen. Seurat wilde hiermee laten zien dat de nieuwe schilderijstijl ook beweging kon suggereren. Op aandringen van Henry van de Velde, die zelf ook enige tijd had geschilderd in neo-impressionistische stijl, kocht Helene deze grote Seurat in 1922 op een veiling in Parijs voor een kleine zeventuizend gulden. Twee jaar later liet ze de kans op 'La grande Jatte' lopen,- het topwerk van Seurat bracht toen ruim vijftigduizend gulden op. Jammer, want nu is het nog enkel in Chicago te zien.

Een vierde groot en belangrijk werk, 'Poseuses (modellen)' (1886-1888, 2x2,5 m) wist Seurat bij leven niet te verkopen. Op de achtergrond van het doek zien we een flink deel van 'La grande Jatte'. Het was uiteindelijk Albert C. Barnes die 'Poseuses' in 1926 verwierf voor zijn Barnes Foundation in Philadelphia, USA.

Georges Seurat, 'Poseuses'

Vincent van Gogh

Juist in het jaar dat Seurat Parijs op stelten zette met zijn 'La grande Jatte', 1886, arriveerde Van Gogh daar. Via zijn broer Theo, kunsthandelaar in impressionistische schilderijen, kwam hij met het neo-impressionisme in aanraking. Hij was niet meteen onder de indruk, nee, eerst moest hij zijn 'Nederlandse' aardkleuren nog van zich afschudden door allerlei kleurrijke bloemstillevens te schilderen. Maar een jaar later stippelt ook hij er flink op los, zoals te zien is op onder andere 'Gezicht uit Vincents kamer in de Rue Lepic' (JH 1242), 'Interieur van een restaurant' (JH 1256) en 'Buitenwijk van Parijs met een man met een schop' (JH 1260). Over Seurat schrijft hij in september 1888: "Ik denk vaak na over zijn systeem en toch zal ik het helemaal niet volgen, maar hij is een oorspronkelijk colorist, maar op een ander niveau; de pointillisten hebben iets nieuws ontdekt en ik mag ze toch wel graag". Niettemin zijn veel van zijn latere werken met vollere toetsen in plaats van stippen schatplichtig aan het pointillisme, met name het beroemde doek 'De zaaier' (1888, JH 1470), nu in Kröller-Müller.

*Vincent van Gogh,
'Buitenwijk van Parijs met een man
met een schop'*

Nederland en België

Is in Frankrijk Signac na Seurat de belangrijkste neo-impressionist, in België wordt dat Théo van Rysselberghe, behorend tot Les Vingts. Hij had niet voor niets zijn wandelstok gebroken bij het zien van 'La grande Jatte', hij was verbijsterd. Van eind jaren tachtig tot ca. 1910 schildert hij een prachtig oeuvre neo-impressionistische schilderijen. Toppers daarin zijn 'De boomgaard' (1890), het portret van zijn vrouw Maria (1892, nu in Kröller-Müller) en het groepsportret rond dichter-kunsthistoricus Emile Verhaeren (1903).

Een andere Belg, Georges Lemmen, eveneens van Les Vingts, laat vanaf 1890 zien dat met pointilleren ook prachtige portretten mogelijk zijn, met name van zijn zus (1892) en van de zusjes Serruys (1894).

In Nederland is het vooral Jan Toorop, die in de nieuwe stijl gaat werken. Met zijn 'Zeegezicht, Katwijk' (1899), 'Portret van Marie Jeannette de Lange' (1900) en andere werken wedijvert hij met Van Rysselberghe. Ook Co Breman en Ferdinand Hart Nibbrig timmeren fraai aan de neo-impressionistische weg, de laatste zelfs tot aan zijn dood in 1915. In zijn jonge jaren werkt ook H.P. Bremmer, de latere mentor van Helene Kröller-Müller, in deze stijl.

Théo van Rysselberghe; 'Portret van Maria van Rysselberghe'

Luminisme

Rond 1900 wordt Toorops toets wat forser, al blijven de kleuren meestal primair. Gedurende het eerste decennium van de twintigste eeuw is hij in de Zeeuwse schilderskolonie Domburg de leidende figuur. Hij inspireert er jonge talenten als Otto van Rees, Jan Sluijters, Leo Gestel en Piet Mondriaan om ook met die wat stevigere toetsen dan de stipjes van de pointillisten te werken. In felle kleuren rood, geel, blauw en violet proberen ze het zonlicht in de natuur te 'vangen' op hun doeken. Deze stroming zal als het Luminisme (lumen = licht) de kunstgeschiedenis ingaan. Ik noem enkele mooie voorbeelden: 'Duinen en zee bij Zoutelande' (Toorop, 1907), 'Larens landschap met oktoberzon' (Sluijters, 1910), 'Duin II' (Mondriaan, 1909), 'Liggend naakt' (Gestel, 1910), 'Adya bordurend in Anzio' (Van Rees, 1906) en 'Gezicht op Zoutelande' (Hart Nibbrig, 1911-1915).

Overigens wordt er in deze jaren ook buiten Nederland luministisch geschilderd. In België is het Emile Claus die met zijn zonovergoten Leie-landschappen bij een breed publiek hoge ogen gooit. Ook Kees van Dongen, die 's zomers samen met Van Rees in de buurt van Parijs schildert, Maurice de Vlaminck en Georges Braque maken in deze tijd luministisch werk.

Otto van Rees, 'Adya bordurend in Anzio'

Antoon Kruysen

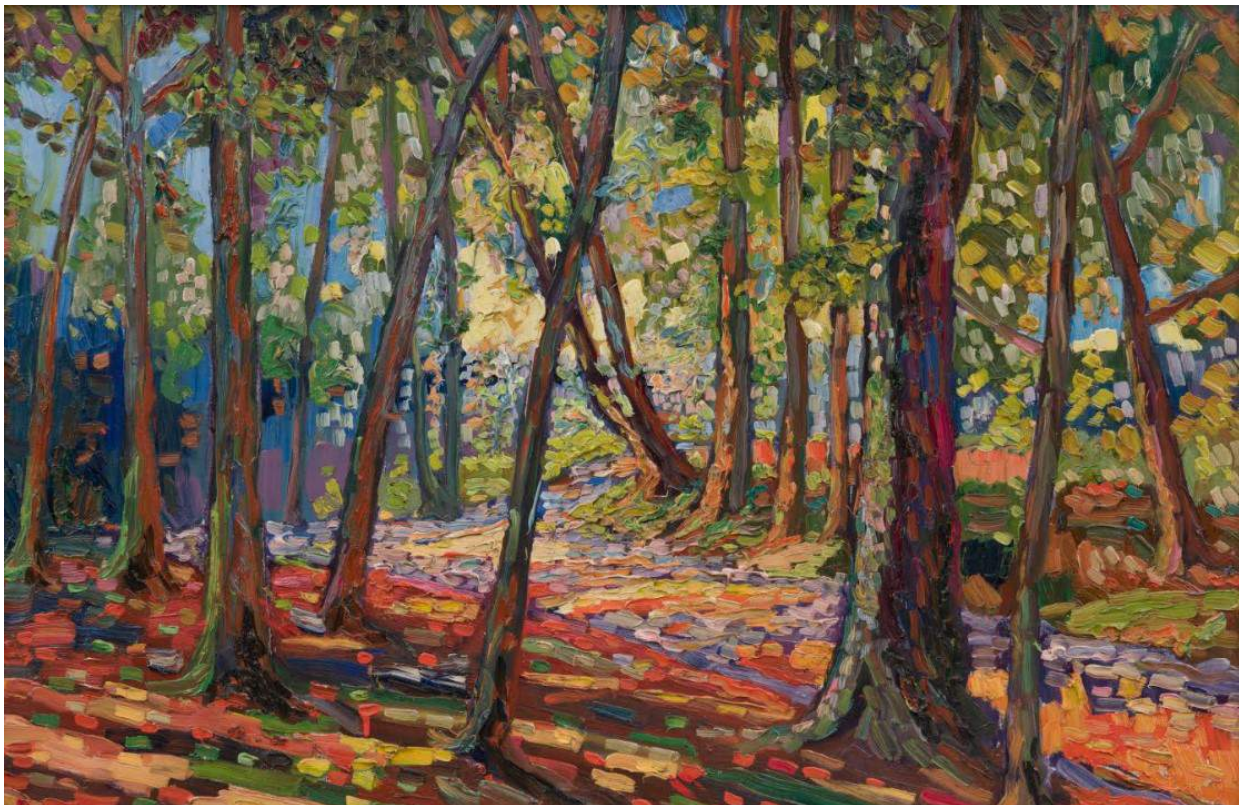
Na de dood van zijn vrouw in 1915 vertrekt Jan Kruysen met oudste zoon Antoon en dochter Maria naar Heeze om deel uit te gaan maken van de schilderskolonie aldaar. Antoon schildert al op heel jonge leeftijd en in Heeze werkt hij nog in de trant van zijn vader: pasteus en met forse toetsen, terwijl het kleurenpalet nog enigszins aan de donkere kant blijft.

Daarna volgt Antoon lessen op de academie in Rotterdam. In 1919, hij is dan twintig jaar, schildert hij 'Bospad'. Met korte toetsen in felle kleuren oranje, blauw, geel en groen schildert hij het zonlicht op een plek in het bos. Het werk tintelt en sprankelt van oplichtende kleuren en valt binnen de karakteristieken van het Luminisme, dat dan overigens al zo goed als passé is. Wanneer immers rond 1910 vanuit Frankrijk het Kubisme van Picasso en Braque ook in Nederland opgang begint te maken net als iets later het Expressionisme van de Bergense School en van de Groninger Ploeg, begint het Luminisme snel terrein te verliezen.

Antoon Kruysen voegt zich in 1919 met zijn 'Bospad' echter nog even in de luministische traditie, maar hij zal daarna een eigen stijl ontwikkelen en daarmee furore maken, zij het vooral in Frankrijk, waar hij met vrouw en kind in 1922 is gaan wonen.

Zijn luministische doek 'Bospad' zal pas weer te zien zijn in 2021 in ons eigen Museum Jan Heestershuis waar het deel uitmaakt van de expositie 'Brabant met Verve'.

Jan Geerts

Antoon Kruysen, 'Bospad'

Winterse koek

Koek hoort bij de Nederlandse winter: speculaas, taaitaai, kerstkransjes en zelfs bij ijspret eten we koek (en zopie).

Jan Heesters had in zijn nalatenschap meerdere koekplanken. Of de planken echt ooit in zijn huis gebruikt zijn voor het bakken van speculaas, is mij onbekend. De plank met het vrouwtje staat momenteel in de kast in de keuken.

Offers

Een speculaasplank of koekplank verwijst naar lang geleden: een tijd waarin er mensenoffers gebracht werden aan de goden. Omdat het natuurlijk wel heel erg was om kinderen of dieren te offeren, werd gezocht naar gaven waarbij niet gedood hoefde te worden. Men vond andere oplossingen, bijvoorbeeld een broodoffer maar wel in de vorm van een mens of dier. Aanvankelijk werden ook die offers verbrand, later werden ze nog alleen maar getoond. In Oosterse tempels wordt nog altijd geofferd met etenswaren, zoals fruit en rijst. Na een ritueel mag dit wel gegeten worden. Hieraan wordt dan wel een goddelijke kracht toegeschreven en het eten van zo'n offer wordt nog steeds gezien als heilzaam. Koekplanken komen in het oude Egypte al voor en in Europa blijven ze nog eeuwen in gebruik. In taaitaipoppetjes leeft het offergebruik nog voort, er zijn vaak mannetjes of vrouwtjes op afgebeeld.

Taaitaai

Na de kerstening van niet-christelijke, heidense volkeren werden de koeken vooral gebakken in kloosters en de dier- of mensafbeeldingen in de plank werden gewijzigd in bijvoorbeeld een heilige of een scheepje. In nonnenkloosters werd met behulp van de koekplanken vooral een soort honingkoek gemaakt: taaitaai. De monniken veranderden het recept door de honing te vervangen door suiker. De afbeelding op de koek was een spiegelbeeld van de vorm in de plank, in het latijn 'specula' en zo werd de koek onze 'speculaas'. In de 7e eeuw waarschuwt de heilige Egidius (588-659) wel tegen het eten van de koeken en hij was niet de enige kerkelijke autoriteit die deze luxe afwees.

Lage Landen

De VOC (1602-1800) brengt de benodigde specerijen mee, die dan betaalbaar worden voor de gewone man en de opmars van speculaas kan nu pas goed beginnen. De bloeiperiode van het snijden van koekprenten als volkskunst ligt in de 17^e en de 18^e eeuw. De planken werden gesneden door koekenbakkers maar verkocht door rondtrekkende marskramers en daardoor zijn er weinig verschillen te zien tussen de verschillende streken. Later gingen ook klompenmakers wat bijverdienen met het snijden van de koekplanken en ontstonden er wel herkenbare regionale onderwerpen. Vooral vruchtenhout, essen- en notenhout was geschikt voor de planken. Er zijn nog speculaasplanken bewaard gebleven die eeuwen oud zijn. De oudste Nederlandse koekplank is van rond 1600.

Sint-Nicolaas

Wij kennen de speculaas van de koekplanken vooral van het Sinterklaasfeest. Sint-Nicolaas is wel een heel bijzondere heilige. Waarschijnlijk gaat zijn verschijning al terug naar Wodan die ook op een wit paard (schimmel) reed met een speer (staf) en zijn twee zwarte raven, die luisterden naar wat de mensen zeiden en deden (pieten). Er gingen wonderlijke verhalen over Nicolaas rond, zo zou hij als baby de borst vaak weigeren omdat hij toen al wilde vasten. Als peuter ging hij zelfs in de wasteil staan om God te bedanken voor zijn bestaan. Later wordt Nicolaas bisschop van Myra en hij overlijdt in 343 na Chr.

Heilige Nicolaas

Wanneer Nicolaas heilig is verklaard, weet niemand maar rond het jaar 1000 was hij al heel populair en ook de Oosters-Orthodoxe kerk kent hem als heilige. Sint-Nicolaas is de stadspatroon van Amsterdam. Tussen 1100 en 1500 worden er minstens 900 Nicolaaskerken in de Nederlanden gebouwd en in Friesland werd zelfs een dorp naar hem genoemd: St. Nicolaasga. In Sint-Niklaas in België wordt elk jaar 4 weken lang extra aandacht besteed aan de goede Sint met feesten en stadsreuzen.

Goedheiligman

Het woord 'goedheiligman' zou oorspronkelijk 'goed-hylik-man' zijn geweest, wat 'goed-huwelijksman' betekent. Nicolaas zou bij drie arme buurmeisjes goudgeld door de schoorsteen hebben gegooid, Zo redde hij hun eer: met een bruidsschat konden ze fatsoenlijk trouwen. Hier komt het gebruik van het geven van chocolademunten op pakjesavond vandaan. De grote speculaaspop stelde oorspronkelijk de vrijer voor waar de buurmeisjes naar op zoek konden, nu ze een bruidsschat hadden. De koekpop als geschenk werd tot de boodschap dat een persoon verliefd was op iemand.

Koekvrijen

Een 'Hylicmaker' werd zo tot een kermiskoek, die een jongeman gaf aan het meisje op wie hij verliefd was. Als het allemaal goed ging en ze hadden het leuk gehad op de kermis, kwam hij de tweede zondag na de kermis 's avonds bij haar thuis. De koek kwam op tafel en de familie en de jongeman aten er samen van.

Michiel de Ruyter

Ook de zeeheld Michiel de Ruyter moest aan 'koekvrijen' doen. Op de kermis gaf Mayke Velders aan Michiel het hoofd terug van een 'hylicmaker' speculaaspop, om aan te geven dat ze hem wel wilde. Ze trouwden maar helaas het liep niet goed af. Mayke overleed, nog maar 28 jaar oud, in het kraambed.

De koek in de kunst

Jan Steen, 'De Koekvrijer'

Jan Steen schilderde dit werk omstreeks 1663. Een vrouw zit te naaien of te handwerken. Naaien was ook toen al synoniem voor seks. Ze kijkt de toeschouwer aan en ze lijkt de man naast haar niet op te merken. Hij neemt zijn hoed voor haar af en heeft in zijn andere hand een grote koek, een Hylickmaker, die hij haar wil geven in de hoop haar voor zich te winnen. De koekpop was immers een manier om te laten merken dat een vrouw een potentiële huwelijkskandidaat was. Ze lijkt hier de man belachelijk te maken.

Uit met de pret

Na het einde van de tachtigjarige oorlog wordt in 1648 de vrede van Munster gesloten en wordt de protestantse religie de staatsgodsdienst. Katholieken mogen hun religie niet meer belijden. En het katholieke Sinterklaasfeest is vanaf die tijd verboden maar is niet zo makkelijk uit te roeien. Katholieken maar ook protestanten blijven stiekem gewoon Sinterklaas vieren. De overheid neemt wel maatregelen: kinderen wordt verboden hun schoentje te zetten en het Sinterklaasfeest wordt zelfs onzedelijk genoemd door de protestanten. In 1655 wordt het ook, onder andere in Utrecht, verboden 'éénige beeldekens in brood ofte koeck te backen'.

Rond 1665 schilderde de katholieke Jan Steen het werk hiernaast. Hier wijst een jongen met zijn zusje op de arm, haar hoe de geschenken binnen zijn gekomen: door de schoorsteen. Een broertje staat al te zingen om Sinterklaas te bedanken. Links een huilende jongen die de roe heeft gekregen, maar zijn grootmoeder wijst hem waar zijn geschenkjes liggen. Het meisje op de voorgrond heeft een speculaaspop vast, een beeltenis van Johannes de Doper.

Jan Steen, 1665 'St. Nicolaasavond'

Protestantse versie

Jan Steen maakte daarnaast ook een protestantse versie. Dit werk is lang niet zo uitbundig en is geschilderd in meer sobere kleuren. Het meisje op de voorgrond heeft nu een eenvoudige ronde koek gekregen. De man aan de tafel heeft de bijbel voor zich liggen, hij zit vroom te lezen en wijst met zijn vinger aan waar hij gebleven is.

Het samen eten van koek kreeg steeds meer de connotatie van gezelligheid. Misschien eet u ook speculaas, kerstkransjes of taaitaai in deze tijd.

Hoe u ook Sinterklaas of Kerst viert, wellicht zal het in 2020, in deze vreemde tijden, anders zijn. Zeker nu wensen wij, Yvonne, Jan, Paul en ik u goede dagen toe.

Anne- Marie Cornelissen

Jan Steen, 1668 'St. Nicolaasavond'

Ook dit jaar kunnen we rekenen op een gulle sponsorbijdrage van Van Kruijsdijk notarissen. Daarvoor onze hartelijke dank.

Museum Jan Heestershuis
Pompstraat 17, 5481 BL Schijndel
Tel: 073-54 92276

Check voor uw bezoek website www.museumjanheestershuis.nl voor de meest recente informatie over opening en corona-maatregelen.

Het museum hoopt op 19-1-2021 haar deuren weer te openen.

Wij hebben € 322 ontvangen als bijdrage uit de Rabobank Clubsupport Campagne 2020. Een bedrag waar we blij mee zijn. Dank aan Rabobank Hart van de Meierij en aan alle mensen die op ons gestemd hebben.

In het museum :

De expositie 'Brabant met verve - De collectie Geerts' met werken van de gerenommeerde Brabantse kunstenaars Antoon Kruysen, Kees Bol, Kees Bastiaans, Sjef van Schaijk, Henriëtte Pessers, Jan Kruijsen, Reinier Pijnburg, Peter van den Borne, Otto van Rees, Piet van Wijngaardt, Jan Heesters en Dorus van Oorschot.

Al deze werken zijn afkomstig uit de privéverzameling van Jan Geerts. Al vele malen is voor exposities uit deze collectie geput en nu staat de verzameling zelf centraal. Vanzelfsprekend met het doel de bezoeker te laten delen in het plezier dat Jan aan zijn verzameling beleeft. Maar ook het verhaal achter de verzameling komt aan bod: Wat was de aanleiding om te gaan verzamelen? Waarom juist déze schilders en díe werken? Wat verbindt hen? Zegt deze verzameling iets over de verzamelaar? Dat zijn enkele van de vragen waar deze tentoonstelling een antwoord op probeert te geven.

Een antwoord op deze vragen is ook te vinden in de **catalogus** die speciaal ter gelegenheid van de tentoonstelling geschreven werd door Jan Geerts. De catalogus is te verkrijgen in het Museum.